

GYŰLÖLET-BŰNCSELEKMÉNYEK
ELLENI MUNKACSOPORT

A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport
véleménye a büntetőeljárás törvény társadalmi vitára
bocsátott tervezetéről

2016. szeptember 16.

GYŰLÖLET-BŰNCSELEKMÉNYEK ELLENI MUNKACSOPORT

Amnesty International Magyarország • Háttér Társaság • Magyar Helsinki Bizottság
Nemzeti és Etnikai Kisebbség Jogvédő Iroda • Társaság a Szabadságjogokért

www.gyulotellen.hu • info@gyulotellen.hu

A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM) áttekintette az új büntetőeljárásról szóló törvény 2016. június 3-án társadalmi vitára közzétett tervezetét (a továbbiakban: tervezet). Munkacsoportunk üdvözli, hogy a büntetőeljárás törvény szabályozási elvei kapcsán 2015 júniusában a Minisztérium részére eljuttatott javaslataink¹ közül számos meghallgatásra talált (különleges bánásmódot igénylő személy fogalmának bevezetése, sértettet segítő személy jelenléte a tanúkihallgatásnál, irathozzáférés és kézbesítés szabályainak pontosítása, elektronikus kapcsolattartás a sértettel), ugyanakkor több javaslatunk a tervezetbe nem került beépítésre, vagy a választott megoldás további problémákat vet fel.

Különleges bánásmódot igénylő személy

A tervezet szerint – a 2012/29/EU irányelvnek (a továbbiakban: irányelv) megfelelően – a különleges bánásmódot mind a sértett személyes jellemzői, mind pedig az eljárás tárgyát képező cselekmény jellege és körülményei megalapozhatják. Ugyanakkor a tervezet e két szempontot összemosza, a cselekmény jellegét is a személyes jellemzők alá sorolt példálózó felsorolásba építi bele [78. § (2)], holott a cselekmény jellege nem az érintett személyes jellemzője.

A személyes jellemzők közül a tervezet az életkort [78. § (2) a)], valamint az érintett személy szellemi vagy fizikai állapotát, fogyatékosságát [78. § (2) b)] emeli ki, figyelmen kívül hagyva az irányelvben szereplő további személyes jellemzőket, így: a nemet, a nemi identitást vagy annak kifejezését, a fajt/etnikumot, a vallást, a szexuális irányultságot, a kommunikációs nehézséget, az állampolgárságot és a tartózkodásra való jogosultságot [Rec. 56].

A cselekmény jellege közül a tervezet a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket emeli ki [79. § (c)], figyelmen kívül hagyva az irányelvben szereplő további nevesített bűncselekményeket: terrorizmus, szervezett bűnözés, emberkereskedelem, nemi alapú erőszak, hozzátartozók közötti erőszak, gyűlölet-bűncselekmények [22. cikk (3) bekezdés].

A javasolt normaszöveg:

78. § (1) A terhelt, a védő, a természetes személy sértett és egyéb érdekelt különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, ha személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező cselekmény jellege és körülményei alapján

a) a megértés, megértetés,

b) az e törvényben meghatározott jogok gyakorlása vagy kötelezettségek teljesítése, vagy

¹ http://gyuloletelten.hu/sites/default/files/gyem_be_2015jun.pdf

c) a büntetőeljárásban való hatékony részvétele

akadályozott vagy kizárt.

(2) A különleges bánásmódot megalapozó személyes jellemzők különösen az érintett személyek életkora, szellemi vagy fizikai állapota, fogyatékosága, neme, nemi identitása vagy annak kifejezése, faji vagy etnikai hovatartozása, vallása, szexuális irányultsága, kommunikációs nehézsége, állampolgársága és a tartózkodásra való jogosultsága.

(3) Az eljárás tárgyát képező cselekmény jellege és körülményei közül a különleges bánásmódot megalapozza különösen:

a) az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya;

b) ha a cselekmény terrorcselekmény, emberkereskedelem, kapcsolati erőszak, közösség tagja elleni erőszak vagy a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény.

A tervezet szerint a különleges bánásmódot igénylő státuszt az eljáró szervek hivatalból vagy indítványra vizsgálják [78. § (3) a)], ugyanakkor a tervezet azt nem teszi egyértelművé, hogy a vizsgálatot valamennyi terhelt, védő, természetes személy sértett és egyéb érdekelt érdekében le kellene folytatni; az indítványra induló vizsgálat nem is értelmezhető, ha a vizsgálatot valamennyi személy esetében le kell folytatni. Ez szemben áll mind az irányelv, mind a hatályos jog rendelkezéseivel. Az irányelv előírja, hogy az egyéni értékelést valamennyi áldozat esetében le kell folytatni [Rec. 55], a hatályos Be. is úgy rendelkezik, hogy az eljáró szervek az eljárás során folyamatosan vizsgálják, hogy a sértett (...) különleges bánásmódot igénylő személy-e [Be. 62/C. § (1)]. A 64/2015. (XII. 12.) BM rendelet az egyéni értékelés célját szolgáló adatlap kitöltését valamennyi sértett esetében megköveteli.

A javasolt normaszöveg:

78. § (3) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság (...)

b) a különleges bánásmód megállapításáról az ügy körülményeire tekintettel, a **büntetőeljárásban részt vevő valamennyi személy esetében lefolytatott** egyéni értékelés alapján, szükség esetén szakértő alkalmazásával vagy – e törvényben meghatározottak szerint – pártfogó felügyelői vélemény beszerzése után dönt,

Az irányelv valamennyi különleges bánásmódot igénylő sértett vonatkozásában előírja, hogy az áldozat kihallgatását az e célra kialakított vagy átalakított helyiségekben, erre kiképzett szakemberek végezzék, és az áldozat valamennyi kihallgatását ugyanazon személyek végezzék [23. cikk (2) a)-c)]. A tervezet ezzel szemben a speciálisan kiképzett szakemberekre még csak utalást sem tesz, a speciális helyiséget és az eljáró személy folyamatoságát viszont csak a tizennegyedik életévüket be nem töltött személyek esetében írja elő.

Bár a tervezet is elismeri a különleges bánásmódot igénylő sértett és a terhelt közötti találkozás elkerülésének szükségességét [83. § (1) h)], a szembesítés kizárását mégiscsak a tizennegyedik életévüket be nem töltött személyek esetében írja elő [86. § (3)], a többi különleges bánásmódot igénylő sértett esetében az eljáró szervek mérlegelésére bízta azt [84. § (2) e)]. Mint azt korábbi véleményünkben kifejtettük, a szembesítés mint bizonyítási cselekmény hatékonysága általánosan is megkérdőjelezhető, a különleges bánásmódot igénylő sértettek esetében ugyanakkor a szembesítéstől várható esetleges eredmények nincsenek arányban a szembesítéssel járó traumával.

A javasolt normaszöveg:

83. § (1) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személy jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése, kímélete érdekében az alábbi intézkedéseket teheti: (...)

e) különleges bánásmódot igénylő sértett, illetve tanú szembesítése nem rendelhető el. (...)

i) az eljárási cselekményt az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell végrehajtani, kivéve, ha az eljárási cselekmény ott nem hajtható végre, vagy a különleges bánásmódot igénylő személy kímélete és védelme más módon is biztosítható.

(új pontként) j) a nyomozás során a nyomozó hatóság biztosítja, hogy az eljárási cselekményt minden alkalommal ugyanazon személy hajtsa végre, ha ez az eljárási cselekmény eredményességét nem veszélyezteti.

(új pontként) k) az eljárási cselekményt erre kiképzett szakemberek révén vagy azok segítségével végzik.

A 86. § (1) b) és c) pontja, (3) bekezdése, a 87. § (1) b) pontja, (2) bekezdése, (3) a) pontja értelemszerűen törlésre kerül, hiszen tágabb körben kerülnek alkalmazásra.

A tervezet szerint „a sértettet tanúként csak a vele azonos nemű személy hallgathatja ki, illetve a sértett jelenlétével zajló más eljárási cselekményen az eljáró hatóság részéről a sértettel azonos nemű személynek is jelen kell lennie (...) ha ehhez a sértett hozzájárul”. Az irányelv és a hatályos Be. nem a sértett hozzájárulásához, hanem „kívánalmához” [23. cikk (2) d)], illetve „kéréséhez” [Be. 86/A. §] köti az azonos nemű kihallgatót. A „hozzájárulás” ebben a körben nehezen értelmezhető: a hozzájárulás megtagadása esetén a nyomozó hatóság köteles egy a sértettel ellentétes nemű személyt kiállítani? Mint azt tagszervezetünk, a Háttér Társaság 2015. júniusi véleményében² leírja, a meleg és biszexuális férfi sértettek az esetek jelentős részében a női kihallgatókat preferálják; az azonos nemű kihallgató kötelező előírása

² <http://www.hatter.hu/kiadvanyaink/aldozatvedelmi-iranyelv-atultetes-velemeny-2015jun>

transznmű sértettek esetén nehézségeket jelenthet. Álláspontunk szerint a legegyszerűbb a sértettnek döntési lehetőség biztosító szabályozás.

A javasolt normaszöveg:

87. § (1) A 79. § c) pontja alapján különleges bánásmódot igénylő sértett esetén a nyomozás során

a) a sértettet tanúként csak a sértett kérésének megfelelő nemű személy hallgathatja ki, illetve a sértett jelenlétével zajló más eljárási cselekményen az eljáró hatóság részéről a sértett kérésének megfelelő nemű személynek is jelen kell lennie, ha ez az eljárási cselekmény eredményességét nem veszélyezteti.

Közhasznú szervezetek részvétele az eljárásban

Üdvözljük, hogy a tervezet a közhasznú szervezetek képviseleti jogát konkrét sértettek esetében továbbra is fenntartja [63. § (4) e)], ugyanakkor rendkívül problémásnak érezzük a közhasznú szervezetek kizárását az olyan eljárásokból, amelyekben sértettnek egyének pontosan meg nem határozható, nagyobb létszámú csoportja tekintendő, amelyet a hatályos jog biztosít (Be. 58. § (3)). Az indokolásban felvetett dogmatikai érv „konkrét sértett hiányában sértetti képviselőről sem lehet szó” nem zárja ki azt, hogy a közhasznú szervezetek részvétele az eljárásban más módszerrel (nem sértetti képviselőként, hanem sértettként) legyen biztosítva. Ezt a megoldást javasolja *Az új büntetőeljárás törvény kodifikációjának előkészítő munkaanyaga. Témakör: A büntetőeljárásban részt vevő személyek és az eljárási cselekményekre vonatkozó általános szabályok* is: „Az ismeretlen sértettek esetén ezért megfontolandó, hogy a közhasznú szervezetet a büntetőeljárás törvény a Ket. megoldásához hasonlóan közvetlenül sértetti jogállással, vagy a Be. 55. § (2) bekezdéséhez hasonlóan a sértetti jogok gyakorlásának lehetőségével ruházza fel.”

A javasolt normaszöveg:

48. § (új bekezdés) (2) Ha a bűncselekmény sértettjének egyének pontosan meg nem határozható, nagyobb létszámú csoportja tekintendő, sértetti jogállás illeti meg a sértettek vagy a sértettek adott csoportjának érdekképviselőre létrehozott közhasznú szervezetet.

A tervezet a sértettet képviselő közhasznú szervezetet nem tekinti jogi képviselőnek [10. § (1) 10.], amely azzal a következménnyel jár, hogy a tervezet több ponton indokolatlanul figyelmen kívül hagyja az ilyen képviselőt, így pl. nem rendelkezik arról, hogy az ügy iratait a sértett helyett a közhasznú szervezet képviselőnek kell kézbesíteni [127. § (1)], nem kötelezi a közhasznú szervezet képviselőt elektronikus kapcsolattartásra [143. § (1) b)], és nem teszi lehetővé a közhasznú szervezetnek, hogy pótmagánvádló képviselőjeként járjon el [777. § (1) és 778. § (1) b)].

A javasolt normaszöveg:

10. § (1) 10. jogi képviselő: az ügyvéd, az ügyvédi iroda és a sértettek vagy sértettek egyes csoportjainak érdekképviselőre létrehozott közhasznú szervezet, ha

a) a sértett, és az egyéb érdekelt meghatalmazott képviselőjeként,

b) a pótmagánvádló képviseletében,

c) a tanú segítőjeként,

d) pártfogó ügyvédként,

e) ügygondnokként

jár el,

A tervezet a hatályos rendelkezéssel összhangban a tanú érdekében történő eljárást és így a tanúkihallgatáson való részvételt csak ügyvédek számára teszi lehetővé [62. § i), 162. § (4), 173. § (3)]. Mint azt korábbi véleményünkben kifejtettük, indokolatlannak tartjuk, hogy míg sértetti képviselőként a közhasznú szervezetek széleskörű jogosultságokkal bírnak (észrevétel-, indítvány- és panasztételi jog), pont a tanúkihallgatáson való részvétel esetében, ahol a jogi képviselő jogosultságai eleve jóval korlátozottabbak, kellene az ügyvédkényszer fokozott garanciáját előírni. Ráadásul az irányelv és a hatályos Be. rendelkezéseivel összhangban a tervezet is lehetővé teszi egy, a sértett által megjelölt nagykorú személynek, hogy a feljelentés, illetve a tanúkihallgatás során részt vegyen [376. § (3)]. A gyakorlatban tehát a nem ügyvéd közhasznú szervezeti képviselő is jelen lehet (ha a sértett őt jelöli meg ilyen nagykorú személyként), de nem mint jogi képviselő. A gyakorlatban ezzel a kettős helyzettel a nyomozó hatóság munkatársai nem tudnak mit kezdeni, és az ilyen közhasznú szervezet munkatársait jogi képviselőként kezelik.

A tervezet a különösen védett tanúnak minősített különleges bánásmódot igénylő tanú esetén nem teszi lehetővé a sértett által megjelölt nagykorú személy jelenlétét a tanúkihallgatás során, erre csak ügyvédnek van lehetősége [90. § (1) bc)]. Ezt a kizárást indokolatlannak tartjuk, hiszen pont a különleges bánásmódot igénylő sértett esetében, különösen, ha élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek van kitéve, lehet fontos traumacsökkentő szerepe egy olyan személy részvételének, akit a sértett ismer, és akiben megbízik.

A javasolt normaszöveg:

62. § A terhelt, a sértett és az egyéb érdekelt e törvény szerinti jogainak és jogos érdekeinek képviselete, illetve védelme, valamint az e törvény szerinti jogok gyakorlásának vagy kötelezettségek teljesítésének elősegítése érdekében a büntetőeljárásban segítőként vehet részt: (...)

i) a tanú érdekében eljáró jogi segítő

90. § (1) A vádemelés előtt a különösen védett tanú részvételét igénylő (...) b) eljárási cselekményen kizárólag a (...)

bc) a tanú érdekében eljáró jogi segítő, és (...)

(5) A különösen védett tanú részvételét igénylő eljárási cselekményről készült jegyzőkönyvről kivonatot kell készíteni, amelyben az eljárási cselekményen, illetve telekommunikációs eszköz használata esetén az elkülönített helyiségben jelenlévő a tanú, a tanú érdekében eljáró jogi segítő, a jegyzőkönyvvezető, illetve a tolmács személyes adatai nem tüntethetők fel.

162. § (4) A tanú érdekében meghatalmazott jogi segítő járhat el, ha a tanú a jogairól való felvilágosítás céljából ezt szükségesnek tartja. A tanút erről az idézésében tájékoztatni kell.

173. § (3) A tanú kihallgatásánál jelen lehet az érdekében eljáró jogi segítő, aki a vallomástétel megkezdéséig a tanúnak felvilágosítást adhat a jogairól, de más tevékenységet nem végezhet, és a vallomást nem befolyásolhatja.

Hozzáférés az iratokhoz

Üdvözöljük, hogy a tervezet egyértelművé teszi, hogy a sértettnek az iratok megismerésére vonatkozó jogát csak az eljárás érdekeire hivatkozva és csak egyedileg meghatározott ügyiratok vonatkozásában lehet korlátozni [97. § (5)]. Szerencsétlennek tartjuk ugyanakkor, hogy – a hatályos Be.-hez hasonlóan – a tervezet a sértett iratmegismerési joga kapcsán két különböző fordulatot használ: míg a részletszabályoknál a sértett iratmegismerési joga „az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben” keletkezett ügyiratokra vonatkozik [97. § (1) b)], addig a sértett jogait felsoroló rendelkezések között e jog az „eljárás őt érintő ügyirataira” vonatkozik. [49. § (1) d)] Ez utóbbi fordulat korlátozottabb körben biztosítja az iratmegismerési jogot, és közelebb áll az egyéb érdekeltnek „őt érintő körben” biztosított iratmegismerési jogához [97. § (1) b)], ami félreértésekre adhat okot.

A javasolt normaszöveg:

49. § (1) A sértett jogosult arra, hogy (...)

d) az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett ügyiratokat – az e törvényben meghatározott kivételekkel – megismerje,

Üdvözöljük, hogy a tervezet elismeri, hogy a különleges bánásmódot igénylő személyekkel történő kapcsolattartás során az eljáró szerveknek „fokozott körültekintéssel kell eljárniuk” [83. § (1) b)], és hogy a tervezet továbbra is lehetővé teszi az iratok személyes átvételét [126. § (1) c)]. Ez utóbbi rendelkezés részletszabályai azonban továbbra is hiányoznak.

A javasolt normaszöveg:

127. § (új bekezdés) (4) A sértett kérheti, hogy a részére kézbesítendő ügyiratokat postai kézbesítés helyett személyesen vegye át. Ebben az esetben az ügyirat átvételének lehetőségéről a bíróság, az ügyészség, illetve nyomozó hatóság a sértettet az általa feltüntetett telefonszámon, elektronikus levelezési címen vagy más, elektronikus úton való kapcsolattartásra alkalmas elérhetőségén értesíti.

Amennyiben az értesítésben megadott határidőn belül a sértett az ügyiratot nem veszi át, azt részére postai úton kell kézbesíteni.

Panaszjog teljeskörű biztosítása

Üdvözljük, hogy a tervezet megszünteti azt a korlátozást, hogy panasszal csak az élhet, akire nézve az ügyész vagy a nyomozó hatóság határozata közvetlen rendelkezést tartalmaz, és hogy visszaáll a feljelentőnek a feljelentés elutasításával szembeni panaszjoga. Álláspontunk szerint a feljelentőnek nem pusztán a feljelentés elutasításával, hanem a nyomozás megszüntetésével és felfüggesztésével szemben is indokolt panaszjogot biztosítani.

A javasolt normaszöveg:

360. § (2) A feljelentő kizárólag a feljelentés elutasítása, a nyomozás megszüntetése, illetve felfüggesztése miatt, az egyéb érdekelt a határozat közvetlenül rá vonatkozó rendelkezésével kapcsolatban terjeszthet elő panaszt.

Rendkívül problémásnak ítéljük ugyanakkor, hogy a tervezet megszüntetné a mulasztásokkal szembeni büntetőeljárás jogorvoslat [Be. 196. § (1)] lehetőségét. Álláspontunk szerint a javaslat indokolásában szereplő alternatíva (az Rtv. 92. § (2) bekezdése alapján indított panasz eljárás) nem tekinthető a jelenlegi panasz eljárás hatékony alternatívájának. Míg a hatályos Be. alapján a nyomozóhatóság mulasztásával szemben előterjesztett panaszt annak elutasítása esetén egy a rendőrségtől független szerv (az ügyészség) bírálja el, az Rtv. szerinti panasz elbírálása másodfokon is a rendőrség kezében van. A másodfokú határozatok közigazgatási bíróság általi felülvizsgálata pusztán elvi lehetőség, az ilyen eljárások a panaszosra komoly anyagi terhet rónak, és gyakran évekig elhúzódnak, így a nyomozás során vétett mulasztások megfelelő időben történő orvoslására nem alkalmasak. Javasoljuk ezért a mulasztások elleni panasz eljárások a hatályos joggal megegyező formában történő fenntartását.

Továbbra is problémásnak érezzük emellett, hogy a sértett a nyomozás során a bűncselekmény nyomozó hatóság általi jogi minősítése kapcsán nem élhet jogorvoslattal, sőt a mulasztással szembeni panasztétel eltörlése miatt a jogorvoslati lehetőségek köre tovább szűkül. A nyomozás során alkalmazott helytelen jogi minősítés következménye lehet például gyűlölet-bűncselekmények esetén, hogy a nyomozó hatóság a tényállási elemnek minősülő motiváció megállapításához / bizonyításához szükséges nyomozati lépéseket nem teszi meg, továbbá nem érvényesülnek a speciális hatásköri szabályok (a gyűlölet-bűncselekmények nyomozása megyei / fővárosi hatáskör) sem, így csökken a szakszerű nyomozás esélye. Hiába tesz a sértett indítványt a cselekmény helyes minősítésére, a sértetti indítványok elbírálására sem a hatályos Be., sem a tervezet semmilyen kötelezettséget nem állapít meg, így tehát nem teljesül az az indokolásban rögzített alapelv, hogy az „érdemi döntések (...) szükségszerűen határozatban öltenek testet”. Fontos hangsúlyozni, hogy a cselekmény jogi minősítése –

különösen az emberi méltóságot, egyéb alapvető jogokat sértő bűncselekmények esetén – kétségtelenül érinti a sértett jogát, sőt alapjogát. Álláspontunk szerint a jogorvoslat lehetőségét valamennyi sértetti indítvány esetén érdemes lenne biztosítani, ugyanakkor a fent leírt konkrét problémára az is megoldást jelenthet, ha a jogszabály legalább a jogi minősítésre vonatkozó sértetti indítványok elutasítása kapcsán határozathozatali kötelezettséget írna elő.

A javasolt normaszöveg:

354. § (1) Az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság határozatot hoz:

(új pont) 7. A sértett indítványának elutasításáról.